

รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
The Model of Householding under the Local Buddhist Cultural Context of the
Four Ethnic Communities in Sisaket Province

พระเสกสรรค์ ฐานยุตโต (ศรีทน)^{1*} ทวีศักดิ์ ทองทิพย์² ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม³ และ ภักขวัชร สุขแสน³
Phra Seksan Thanayutto (Sriton)^{1*}, Thaweesak Thongthip², Thanarat Sa-ard-iamand³, and
Patchavat Suksen⁴

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์¹
รองศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์²
อาจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์³
Student, PhD. Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus¹
Associate Professor Dr., Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus²
Lecturer, Dr., Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus³

*Corresponding author, e-mail: seksansriton@gmail.com

วันที่รับบทความ: 30 พฤษภาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 23 กรกฎาคม 2568; วันตอบรับบทความ: 28 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาสภาพการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ 2. เพื่อศึกษารูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ และ 3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการครองเรือนที่เหมาะสมในอนาคต โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมายและการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 25 รูป/คน มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยกูย (ส่วย) ชาวไทยเขมร ชาวไทยลาว และชาวไทยเยอ โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเนื้อหาประกอบ ผลการวิจัยพบว่าสภาพการครองเรือนของชุมชนสี่เผ่า ยังคงยึดถือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมและแนวปฏิบัติที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง โดยสะท้อนผ่านค่านิยม ทักษะคติ ศีลธรรม จารีต และระเบียบแบบแผน ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตครอบครัวและชุมชน โดยใช้รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าที่มีรากฐานจากความเชื่อและศรัทธาตามหลักคตินิยม เนติธรรม วัตถุธรรม และสทธรรม จึงกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของชุมชนสี่เผ่าอย่างกลมกลืน และส่งผลให้เกิดการแสดงออกผ่านกิจกรรมภายในชุมชนและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม นอกจากนี้ผลการนำเสนอรูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นของทั้ง 4 เผ่ามีอิทธิพลต่อบริบททางสังคมใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1) จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรมที่ชุมชน 2) ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมกำหนดและปฏิบัติสืบต่อกันมา 3) ธรรมเนียมปฏิบัติซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ยอมรับร่วมกันในสังคม

คำสำคัญ: รูปแบบ, การครองเรือน, วัฒนธรรมท้องถิ่น, เชิงพุทธ, ชุมชนสี่เผ่า

Abstract

This research aim to 1. examine household living conditions within the local Buddhist cultural context of four ethnic communities in Sisaket Province, 2. explore the patterns of Buddhist influence on living conditions and local cultural practices among these communities, and 3. propose appropriate models for household living in the future. A qualitative research approach was employed, with data collected through in-depth interviews, purposive sampling of individuals, and focus group

discussions involving a total of 25 participants conducted across the Kuy Suea, Khmer, Lao, and Yer ethnic groups. Analytical strategies included thematic and contextual content analysis. Research findings reveal that these communities consistently uphold Buddhist teachings, rituals, and ancestral practices, which shape their values, moral perspectives, customs, and social norms. These Buddhist influences are manifested in daily life and familial interactions, forming household living patterns deeply rooted in faith and guided by four core Buddhist principles : moral teachings Koti Dhamma, ethical conduct Neti Dhamma, material culture Vattu Dhamma, and social harmony Saha Dhamma. These elements contribute to the collective identity of the tribal communities, reflected in communal activities and a peaceful coexistence within a multicultural social landscape. Moreover, the study concludes with policy recommendations to support culturally appropriate adaptations of tribal living conditions. It emphasizes three core dimensions of cultural impact : traditional values and moral codes, customary practices, and collective community rituals.

Keywords: Patterns, Household, Local Culture, Buddhist Perspective, Four Tribes Community

บทนำ

อารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอนุภูมิภาคสำคัญที่มีความโดดเด่นในฐานะ “ชุมชนทางชาติพันธุ์” แห่งหนึ่งของโลก การนิยามว่าบุคคลใดจัดอยู่ในชาติพันธุ์ใด จำเป็นต้องอ้างอิงถึง “อัตลักษณ์” ทั้งนี้ อัตลักษณ์ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม (ไพฑูริย์ มีกุล 2559 : 10) และการแลกเปลี่ยนทางการค้าวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย เช่น กลุ่มภาษาออสโตรเอเชียติก ไทย-กะได จีน-ทิเบต-พม่า ม้ง-เย้า และออสโตรนีเซียน โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไป ความหลากหลายเหล่านี้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และได้รับการถ่ายทอดและสืบสานมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทสำคัญในการกำกับพฤติกรรม และวางรากฐานด้านศีลธรรมของผู้คนในชุมชน หลักธรรมคำสอนยังถูกรวมเข้ากับวิถีการครองเรือนที่ผสมผสานระหว่างประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น (พิเชษ สายพันธุ์, 2556 : 3) เพื่อหล่อหลอมให้บุคคลในสังคมดำรงตนอย่างเหมาะสมไม่ประพฤติดิเสสธรรม และมีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนหลักความดีงามและคุณธรรมอันพึงประสงค์ตามอุดมคติในทางพระพุทธศาสนา หนึ่งในหลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตครอบครัวและการครองเรือน คือ (1) หลักฆราวาสธรรม ได้แก่ 1. สัจจะ (ความซื่อสัตย์) 2. ทมะ (การฝึกตน) 3. ขันติ (ความอดทน) 4. จาคะ (การบริจาค/ ความเสียสละ) (อง.จตุกก. (ไทย) 25/ 61/ 101 - 102. (2) หลักพรหมวิหาร ได้แก่ 1. เมตตา (ความมีไมตรี) 2. กรุณา (ความสงสาร) 3. มุทิตา (ความพลอยยินดีด้วย) 4. อุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง) (ที.ม. (ไทย) 10/ 184/ 225) (3) หลักสังคหวัตถุ ได้แก่ 1. ทาน (ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่) 2. ปิยวาจา (พูดอย่างรักกัน คือกล่าวคำสุภาพ) 3. อัตถจริยา (การทำประโยชน์แก่กัน) 4. สมานัตตตา (เอาตัวเข้าสมาน คือการทำตัวให้เข้ากับเขาได้) วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค) (ที.ปา. (ไทย) 11/ 140/ 167) (4) หลักทศ ได้แก่ 1. ทิศเบื้องหน้า คือทิศตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา 2. ทิศเบื้องขวา คือทิศใต้ ได้แก่ ครูอาจารย์ 3. ทิศเบื้องหลัง คือทิศตะวันตก ได้แก่ บุตรภรรยา 4. ทิศเบื้องซ้าย คือทิศเหนือ ได้แก่ มิตรสหาย 5. ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน 6. ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์หรือพระสงฆ์ (ที.ปา. (ไทย) 11/ 268/ 213) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535) พระพุทธองค์ได้ประทานหลักธรรมคำสอนไว้สำหรับผู้ครองเรือน เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อันจะช่วยให้ส่งเสริมให้เกิดความสุข ความมั่นคง และความสมดุลทั้งในระดับบุคคลและครอบครัว แต่ในยุคปัจจุบัน สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งด้านพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน หรือการครองเรือนที่ขาดความมั่นคง ขาดคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อการสร้างพื้นฐานของสังคมโดยตรง การพัฒนาจิตใจ จึงกลายเป็นประเด็นสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว (พระอธิการจำรัส จารุณโม และคณะ, 2566 : 869) นอกจากนี้การขับเคลื่อนคุณธรรมด้วยพลังบวรยังเป็นกระบวนการสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งมั่นคงและ

ยังยืนยันให้แก่ชุมชนได้แก่ 1. ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมปลูกฝังค่านิยมทางศาสนา เช่น การรณรงค์รักษาศีล 5 อย่างเป็นระบบ โดยสนับสนุนกิจกรรมของคณะสงฆ์ในพื้นที่ 2. น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงจากพระราชดำรัส ร.9 ที่ช่วยส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักพอเพียง ผ่านการจัดอบรมให้ความรู้ และตั้งศูนย์เรียนรู้ในชุมชน เช่น ในวัดหรือสถานศึกษา 3. ใช้วัฒนธรรมเสริมคุณค่าและเศรษฐกิจสร้างจิตสำนึกรักความเป็นไทย และความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งต่อยอดทุนวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าในชุมชน (พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณฺโณ) และสมชายเบญจวรรณ, 2564 : 115)

รูปแบบการครองเรือนและหลักคำสอนทั้งลัทธิและศาสนา จึงเป็นหลักปรัชญาหรือแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิตล้วนแต่มีอิทธิพลต่อคติความเชื่อ และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าของสังคม ซึ่งจะกล่าวได้ว่า สังคมจะพัฒนาก้าวหน้าไปไม่ได้ถ้าหากขาดหลักที่ติดจากสถาบันครอบครัวและหลักการดำเนินชีวิตจากลัทธิและศาสนา เป็นต้น ในพื้นที่อีสานตอนล่างเป็นภูมิภาคที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เคยเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมที่รุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรขอมที่มีอิทธิพลด้านวัฒนธรรมและอำนาจอย่างลึกซึ้ง รวมทั้งยังเป็นพื้นที่ชนเผ่าต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยขวญ (ส่วย), กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยขวลา, กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยขวเขมร และกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยขวเยอ ซึ่งได้สร้างรากฐานของชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประเพณี การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดรูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่หล่อหลอมจากคตินิยม ความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ขวญ (ส่วย) ความเชื่อที่ฝังลึกเกี่ยวกับพิธีกรรมที่เรียกว่า แกลมอ แถน มอ อ้อ หรือสะเอ็ง ส่วนชาวเขมร เรียกว่า โฉลมมะมวด หรือเรียมมะมวด และขวลา คือ ฟ้อนแม่มด อาจเรียกต่างกันไป อีกนัยสำคัญในทางเดียวกันในการเยียวยาผู้เจ็บป่วย การทำทนายทัก สร้างความสมานฉันท์ อีกหนึ่งนัยภาษาลาวที่ผู้คนใช้ในพิธีกรรมของชาวขวญจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของภาษาเท่านั้น หากแต่เป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาที่สอดคล้องตามจารีตฮัตถ์ คติความเชื่อและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเสริมกำลังใจให้แก่ผู้คนในสังคมล้วนเกิดศรัทธาในพุทธศาสนา เช่น เวร – กรรม บุญ – บาป ซึ่งไม่เพียงเป็นฐานทางจิตวิญญาณ แต่ยังเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต รักษาอัตลักษณ์ภายในชุมชน (คณาจารย์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553 : 12 - 13) จนกลายเป็นระเบียบแบบแผนที่ได้รับการยอมรับในสังคมและยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การครองเรือนเป็นภาพสะท้อนของความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ศาสนา และวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น (สุพรรณิ เหลือบุญชู, 2541 : 159) ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการส่งเสริมความเข้มแข็ง และความมั่นคงของชุมชนประเพณีจึงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมและจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาภายในถิ่นฐาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน และนำไปสู่การสร้างสรรควัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่มีความร่วมสมัย (ตฤณสิทธิ์ จิตโชติ และ ธัญลักษณ์ มูลสุวรรณ, 2567 : 169)

ชุมชนสี่เผ่าในภาคอีสานตอนล่างส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและอารยธรรมจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศกัมพูชา ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยขวญ (ส่วย), ชาวไทยลาว, ชาวไทยเขมร และชาวไทยเยอ ได้ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรมสี่เผ่า” ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทั้งด้านภาษา ขนบธรรมเนียม และวิถีชีวิตด้านภาษาพูด ชุมชนสี่เผ่าใช้ภาษาท้องถิ่นของตนเองในการสื่อสาร ได้แก่ 1. ภาษาชาวไทยขวญ (ส่วย) เช่น “จีเนีย” (ไปไหน) “จำโดย” (กินข้าว) 2. ภาษาชาวไทยลาว เช่น “ไปโสมมา” (ไปไหนมา) “มากินเข่าน้ำกันเด้อ” (มาทานข้าวด้วยกัน) 3. ภาษาชาวไทยเขมร เช่น “เต้านา” (ไปไหน) “มั่วซึบบาย” หรือ “มั่วโอบบาย” (มาทานข้าวด้วยกัน) 4. ภาษาชาวไทยเยอ เช่น “จีเนียเยอร์” (ไปไหน) “จำโดยเยอร์” (ทานข้าวด้วยกัน) กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษที่อพยพมาจากฝั่งแม่น้ำโขง แล้วเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำมูล ก่อนจะแยกย้ายกันไปตั้งหมู่บ้านต่าง ๆ (สุทัศน์ ประทุมแก้ว และคณะ, 2561 : 23) แม้สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสยุคสมัย แต่ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนสี่เผ่ายังคงได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นที่ต่อกันมาใน “ฮัตถ์สิบสองคองสิบสี่” ซึ่งเป็นจารีตประเพณีประจำปี เช่น 1. บุญข้าวจี (เดือน 3) 2. บุญเวส (เดือน 4) 3. บุญสงกรานต์ (เดือน 5) 4. บุญข้าชะ (เดือน 7) 5. บุญเข้าพรรษา (เดือน 8) 6. บุญข้าวประดับดิน (เดือน 9) 7. บุญข้าวสาก (เดือน 10) 8. บุญออกพรรษา (เดือน 11) 9. บุญกฐิน (เดือน 12) (สำลี รักสุทธี 2549 : 112) ขณะเดียวกันก็มีบางประเพณีที่ยกเลิกการจัดไป เช่น บุญบั้งไฟ (เดือน 6) และบางประเพณีที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับ

บริบทสมัยใหม่ เช่น บุญคุณลาน (เดือน 2) ที่เปลี่ยนมาเป็น บุญกุ่มข้าว (เดือน 3) ส่วนบุญเข้ากรรม จึงถือเป็นส่วนสำคัญในบริบทของวิถีชีวิต เนื่องจากส่งผลต่อการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงการถ่ายทอดค่านิยมสำคัญ ได้แก่ 1. ผ้าป่าข้าว (บุญคุ่มข้าว) แสดงถึงบทบาทที่ในการแบ่งปันในชุมชน และการปลูกฝังจิตสำนึกด้านศีลธรรมในชุมชน 2. บุญพระเวสมีบทบาทในการร่วมกิจกรรมทางศาสนา และการถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยม 3. บุญสงฆ์น้ำ เป็นสร้างความรักความเคารพในครอบครัว และสายสัมพันธ์ระหว่างรุ่น 4. ออกพรรษา ความผูกพันกับศาสนาและความสามัคคีของครอบครัว 5. บุญกฐิน ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและศรัทธาในหมู่ครอบครัว และทำให้การสืบทอดประเพณีจำเป็นต้องมีการปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับยุคสมัย ประเพณีและวัฒนธรรมยังคงได้รับการดำรงไว้ เพื่อเป็นรากฐานแห่งความเข้มแข็งและความสามัคคีของชุมชนในสังคม (พระครูสุเทพสาครคุณ (สุนนท์ เพชรเลื่อน) และคณะ 2544 : 286)

จากประเด็นที่ได้กล่าวมาโดยสังเขปข้างต้น ทำให้เกิดความสนใจในการศึกษาหัวข้อ เรื่อง “รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นทำความเข้าใจลักษณะของการดำเนินชีวิต การครองเรือน ตลอดจนประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมของชุมชนสี่เผ่า ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยกูย (ส่วย) ลาว เขมร และเยอ ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อให้เข้าใจถึงสถานภาพของชุมชนเหล่านี้ในบริบททางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลาย และเพื่อค้นหาคำตอบว่า รูปแบบการครองเรือนและวิถีชีวิตตามหลักพุทธวัฒนธรรมมีบทบาทอย่างไรในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ให้อยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน มีความสามัคคี และสร้างสรรค์สังคมที่เข้มแข็งในระดับชุมชนด้วยปัจจัยเหล่านี้จึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาวิจัยดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษารูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

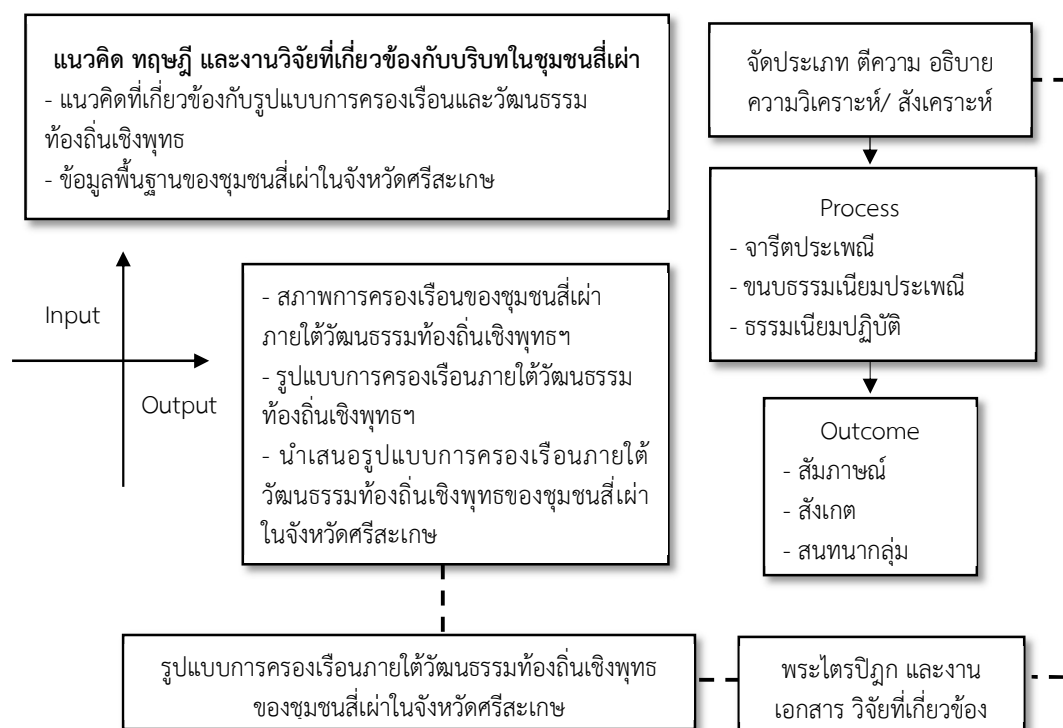
การทบทวนวรรณกรรม

รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ได้เสนอแนวคิด พื้นหลังหรือพื้นฐานของสังคมไทย คือ สังคมเกษตร สังคมเกษตรประกอบไปด้วยจารีตประเพณีศาสนา และระบบนิเวศหรือธรรมชาติ ทั้งหมดนี้ควบคุมให้คนอยู่ในระเบียบของสังคม เมื่อเราเข้าใจโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมของสังคมเกษตร เราถึงจะเห็นได้ว่าความเชื่อของคนนั้นมีพลังในการจัดระเบียบสังคม (ปราโมทย์ ภัคคินรงค์ และ เทพทวี โชควิน, 2550 : 107) นอกจากนี้ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538 : 1 - 2) ได้เสนอแนวคิด การครองเรือนหรือการดำเนินชีวิตตามรูปแบบที่ต่างกันไปตามท้องถิ่นโดยมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเชื่อ อาทิ คำสอนในศาสนา กลอุบายในการดำรงตนในชุมชน จนกลายเป็นภาพรวมที่เกิดจากความเชื่อที่ถูกผสมกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตของชาวบ้านเกิดค่านิยมของชุมชน จึงมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของเผ่าต่าง ๆ ตฤณสิทธิ์ จิตโชติ และ ธัญลักษณ์ มูลสุวรรณ (2567 : 169) ได้เสนอแนวคิด อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรูปแบบของกระบวนทำราตดนตรี และเครื่องแต่งกาย เพื่อแนวทางในการสร้างสรรค์ในบริบทของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น เขมร ลาว ส่วย เยอ นอกจากนี้ สุทัศน์ ประทุมแก้ว และคณะ (2561 : 23) ได้เสนอแนวคิด อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ การประยุกต์ใช้หลักคำสอนทางศาสนา และประเพณีของชุมชนภาคอีสานที่ยึดถือกันมาตั้งแต่อดีต จึงได้รับการสืบทอดกันมาโดยไม่ขาดสาย และดำรงบทบาทสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมและศีลธรรมของคนในสังคม รวมถึงหลักการครองเรือน และรูปแบบการผสมผสานของวัฒนธรรม เพื่อไม่ให้ชาวบ้านประพฤตินทางผิดศีลธรรม พระบัญชา สญญจิตโต (อัครชาติ) และคณะ (2566 : 907 - 908) ได้เสนอแนวคิด การดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย จึงจำเป็นต้องยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม รวมถึงการพัฒนาจิตใจอย่างต่อเนื่อง และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน กลับกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสังคม สุพรรณิ เหลือบุญชู (2541 : 159) ได้เสนอแนวคิด วัฒนธรรม คือ ผลรวมของการสั่งสม สิ่งสร้างสรรค์ และภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาของสังคม ทั้งความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ กฎหมาย ศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความสามารถ

ตลอดจนในภาพรวมของสมาชิกในสังคม หรือที่เรียกว่า “มายาคติ” ในทางสังคมขึ้น พระอริการจำรัส จารุธมโม และคณะ (2566 : 869) ได้เสนอแนวคิด หลักคำสอนสำหรับผู้ครองเรือน เพื่อเสริมให้มีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม การพัฒนาด้านจิตใจ นริศรา กรุดนาค และคณะ (2568 : 160) ได้เสนอแนวคิด การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นช่วยเสริมสร้างคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยมุ่งเน้นให้ชุมชนดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง การส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรมช่วยพัฒนาชุมชนในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม ชีระพงษ์ มีไธสง (2551 : 174 - 175) ได้เสนอแนวคิดความสงสัยใคร่รู้เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด โดยเริ่มตั้งแต่สงสัยในสิ่งต่าง ๆ จึงเกิดความสงสัยและตั้งคำถามขึ้นมากมาย เช่น เกี่ยวกับชีวิต เพื่อพยายามหาคำตอบให้กับความสงสัยของตนเอง ซึ่งมีอยู่หลากหลายวิธีการบางสิ่งที่เราเชื่อว่าถูกต้องอาจมีหลายคำตอบ ทำให้ดูเหมือนเกิดความขัดแย้งในความเชื่อของคน ๆ เดียว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ได้วางกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย/ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น นักวิชาการ จำนวน 11 รูป/คน และกลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 13 รูป/คน รวม จำนวน 25 รูป/คน
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพของเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ โดยเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประกอบไปด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็น

ข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตอนที่ 3. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติมที่เป็นแบบปลายเปิด (Open Ended) ซึ่งแบบสัมภาษณ์ได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยสอบ กลั่นกรอง จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านโครงสร้างข้อคำถาม และ (3) ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาสาระสำคัญ สัมภาษณ์กับกลุ่มทดลองที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจริง จำนวน 25 รูป/ คน เพื่อหาข้อบกพร่อง ข้อแก้ไข ข้อเสนอแนะให้แบบสัมภาษณ์มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย และ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ (Document Research) อาทิ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ 1) การจัดการข้อมูล ได้นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแยกตามความมุ่งหมายให้ตรงตามวัตถุประสงค์ 2) การวิเคราะห์ข้อมูล ได้ดำเนินการจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และการสนทนามาทำการวิเคราะห์ข้อมูล และ 3) การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ ได้นำเสนอผลวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้วยวิธีวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ สามารถนำเสนอผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ผลการศึกษาสภาพการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการศึกษา พบว่า สภาพการครองเรือนฯ ยังคงยึดมั่นในวิถีชีวิตที่ฝังรากอยู่กับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการพิจารณาหลักธรรมพื้นฐานที่สัมพันธ์กับชีวิตครอบครัวและสังคม ได้แก่ 1. หลักพรหมจรรย์ 4 คือ สัจจะ (ความจริงใจ) ทมะ (ฝึกตน) ขันติ (ความอดทน) จาคะ (การเสียสละ) 2. หลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา (ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข) กรุณา (ช่วยเหลือเมื่อผู้อื่นทุกข์) มุทิตา (ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) อุเบกขา (วางใจเป็นกลางอย่างมีปัญญา) 3. หลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน (การให้) ปิยวาจา (พูดไพเราะ) อตถจริยา (การช่วยเหลือเกื้อกูล) สมานัตตตา (วางตนเสมอกัน) 4. หลักทศ 6 คือ การวางตนให้เหมาะสมในฐานะบุตร พ่อแม่ คู่ครอง ครู เพื่อน พระ และสมณะ เป็นต้น

ภาพที่ 2 สภาพการครองเรือนของชุมชนสี่เผ่า

ที่มา: พระเสกสรรค์ ฐานยุตโต (ศรีทน) (2568)

นอกจากความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษแล้ว และยังมีผลต่อการครองเรือนในแต่ละชุมชน จึงมิได้เป็นเพียงการจัดระเบียบภายในครอบครัวเท่านั้น หากแต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จาริต และระเบียบแบบแผนอันเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ องค์ประกอบเหล่านี้ล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการหล่อหลอมพฤติกรรม การอบรมบ่มเพาะ ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ภายในเครือญาติ และสมาชิกใน

ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งคติความเชื่อและแบบแผนทางศาสนาเหล่านี้ยังกลไกในการรักษาความสัมพันธ์ ความกลมเกลียว และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้อย่างลงตัว

ผลการศึกษาแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธในจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการศึกษา พบว่า ความเชื่อและความศรัทธาที่ฝังลึกในวิถีชีวิตไม่ได้เป็นเพียงความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังแทรกซึมอยู่ในระบบค่านิยม สถาบันครอบครัว และจารีตประเพณี ภายใต้กรอบของวัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธที่มีอิทธิพลอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตภายใต้หลักคตินิยม เนติธรรม วัตรธรรม และสัทธรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิด และแนวปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างสมคูล ได้แก่ (1) คตินิยม คือ คำสอนทางศาสนา เช่น ความกตัญญู การไม่เบียดเบียนที่กลายเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนในครัวเรือน เช่น การใช้คำพูดที่มีเหตุผลในครอบครัว หรือการละเว้นอบายมุข (2) เนติธรรม หมายถึง ระเบียบกฎหมายหรือจารีตประเพณีท้องถิ่นที่ได้รับการยอมรับในระดับชุมชน เช่น จารีตการแต่งงาน หรือการจัดการข้อขัดแย้งในระดับเครือญาติ (3) วัตรธรรม หมายถึง สิ่งของหรือวัตถุที่มีคุณค่าทางจิตใจและความเชื่อ เช่น ใต้หมูปูชา ผีปู่ตา ตลอดจนข้าวของที่ใช้ในพิธีกรรมในงานบุญ (4) สัทธรรม คือ การอยู่ร่วมกันอย่างประนีประนอม ราบรื่น และเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นในครอบครัวและชุมชน ซึ่งอาจเห็นได้จากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในงานบุญ หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายครัวเรือน การบูรณาการทั้งสี่หลักธรรมนี้ส่งผลให้รูปแบบการครองเรือนทั้งสี่มีลักษณะเฉพาะที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน และส่งผลให้เกิดพฤติกรรมสะท้อนถึงความยึดมั่นในศีลธรรม และความ เป็นปึกแผ่นของเครือญาติในระดับชุมชน ซึ่งปรากฏผ่านกิจกรรม และหลักธรรมเหล่านี้จึงทำหน้าที่เป็น “สื่อกลาง” ที่เอื้อให้กลุ่มชาติพันธุ์หรือชนเผ่าต่าง ๆ อยู่ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้จะมีภาษาพูด หรือพิธีกรรมบางอย่างที่ แตกต่างกัน แต่ความเชื่อเหล่านี้กลับทำให้เกิดความเข้าใจ และยอมรับซึ่งกันและกันได้มากขึ้น จนกลายเป็นอัตลักษณ์ ร่วมที่มีเอกภาพภายใต้ความหลากหลาย

ผลการนำเสนอรูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบการดำรงชีวิตในการครัวเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์มีลักษณะการผสมผสานทั้ง ความเชื่อ วัฒนธรรมท้องถิ่นและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของ ครอบครัว ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และการถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมผ่านพิธีกรรมประเพณี ซึ่งกลายเป็นรากฐาน สำคัญของการครองเรือนที่ยังคงสืบต่ออย่างเหนียวแน่น รูปแบบการครองเรือนของชุมชนทั้งสี่เผ่าแสดงให้เห็นถึงการ ผสมผสานระหว่าง คติความเชื่อแบบดั้งเดิม เช่น ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษกับแนวทางปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม นอกจากนี้ วิถีปฏิบัติไม่เพียงแต่เป็นหน่วยพื้นฐานทางสังคมเท่านั้น หากแต่ยังเป็นแกนกลางของการดำรงวัฒนธรรม ความเชื่อ และการดำรงอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนทั้งสี่เผ่า การผสมผสานความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ให้ดำรงอยู่ ร่วมกัน และยอมรับผลต่อความมั่นคงในระดับบุคคล และยังเป็นกระบวนการในการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะ เช่น การสื่อสาร การแก้ปัญหา การประนีประนอม และการเสียสละซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญ ในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

การนำเสนอการครองเรือนเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อ “บริบททางสังคม” ใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1. จารีต ประเพณีหรือกฎศีลธรรมจารีตในที่นี้หมายถึง แนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมาโดยถือเป็นบรรทัดฐานทางจริยธรรมอันควร ยึดถือภายในครอบครัวและชุมชน เช่น ความเคารพต่อบรรพบุรุษ ความกตัญญูรู้คุณ และความสามัคคีในหมู่เครือญาติ ซึ่งสามารถอธิบายผ่าน 4 แนวคิดทางพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ในโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ (1) คตินิยมคือ หลักความเชื่อ ที่หล่อหลอมพฤติกรรม เช่น การเชื่อในผีบรรพบุรุษ (2) เนติธรรม กฎเกณฑ์หรือหลักระเบียบที่ชุมชนยึดถือ เช่น ระเบียบ ในพิธีกรรมครอบครัว (3) วัตรธรรม เครื่องมือหรือวัตถุที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม เช่น เครื่องบวงสรวง บายศรี (4) สัทธรรม ความสัมพันธ์และบทบาททั่วกิจกรรมภายในครอบครัว เช่น ความร่วมมือระหว่างครอบครัวในการจัดพิธีกรรม จารีต จินตนาการเพียงเรื่องของศีลธรรม แต่ยังเป็นระบบคุณค่าที่จัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชน 2. ขนบธรรมเนียม ประเพณี ขนบธรรมเนียม หมายถึง แบบแผนที่ชุมชนที่ได้กำหนดขึ้น และยึดถือปฏิบัติตามกันอย่างต่อเนื่อง (เช่น พิธีกรรมในชุมชน การเคารพผู้ใหญ่ การไหว้) ตัวอย่าง เช่น (1) การจัดพิธีกรรมตามฤดูกาล เช่น บุญเดือนสิบ (2) การสืบสานบทบาทผู้สูงอายุในฐานะผู้นำด้านพิธีกรรมในชุมชน และการรักษาฐานะครอบครัวในทางสายตระกูลให้ดี

เช่น ระบบเครือญาติแบบปู้ย่ายาย สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ช่วยสร้างขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม และสามารถหล่อหลอมอัตลักษณ์ชุมชนสีเฝ้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3. ธรรมเนียมปฏิบัติในที่นี้ไม่ได้หมายถึงสิ่งแบบแผนที่ตายตัว แต่เป็นรูปแบบของคนในชุมชนยอมรับและปฏิบัติตามโดยธรรมชาติ เช่น (1) การร่วมแรงร่วมใจในการจัดงานบุญ (2) การอุปถัมภ์วัดวาอาราม (3) การนับถือปราชญ์ชาวบ้านในฐานะเป็นผู้นำจิตวิญญาณในชุมชน ธรรมเนียมเหล่านี้ล้วนแต่ช่วยเสริมความมั่นคงให้แก่ครอบครัวและสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคีในชุมชน แม้จะไม่มีข้อบังคับเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสีเฝ้าในจังหวัดศรีสะเกษ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

สภาพการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสีเฝ้า จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน กลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละกลุ่มล้วนมีรากฐานทางวัฒนธรรม แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในด้านความเชื่อ และแนวปฏิบัติทางสังคม จึงกลายเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบชีวิตครอบครัวและชุมชน ภายใต้บริบทหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น (1) ขรवासธรรมที่เน้นหน้าที่ในครัวเรือน และการเสียสละเพื่อผู้อื่น (2) พรหมวิหาร 4 ที่ส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจและความสัมพันธ์ทางสังคม (3) สังคหวัตถุ 4 ที่ช่วยประสานความร่วมมือในชุมชน และ (4) ทิศา 6 ที่กำหนดบทบาทในโครงสร้างสังคมอย่างมีจริยธรรม หลักธรรมเหล่านี้จึงเป็นกลไกสำคัญในการดำรงรักษา “ความเป็นชุมชนสีเฝ้า” ให้มีความมั่นคงทั้งทางจิตใจ สังคม และวัฒนธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมความยั่งยืนของวิถีชีวิตสีเฝ้าภายใต้กรอบพุทธธรรมอย่างแท้จริง

รูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนสีเฝ้า จะเห็นได้ว่า ความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของเฝ้าต่าง ๆ ภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนา เช่น หลักคตธรรม (คุณธรรมในการดำรงชีวิต) หลักเนติธรรม (กฎหมายและระเบียบสังคม) สหธรรม (จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม) และวัตถุธรรม (สิ่งของและสภาพแวดล้อมที่สะท้อนวัฒนธรรม) ซึ่งมีความสำคัญที่สอดคล้องให้ครอบครัวมีศักยภาพในการดำรงชีวิต และทำหน้าที่เป็นพื้นฐานในการหล่อหลอมคุณธรรม ระเบียบ สัญลักษณ์ และความสัมพันธ์ในชุมชนอย่างเป็นระบบ รูปแบบการครองเรือนจึงมีอิทธิพลต่อทั้งโครงสร้างครอบครัวและวิถีชุมชน อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดอัตลักษณ์ และดำรงรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่

นำเสนอรูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธ จะเห็นได้ว่ารูปแบบการครองเรือนภายใต้วัฒนธรรมที่ปรากฏในจังหวัดศรีสะเกษ ยังอิงกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมที่มีความหลากหลาย จึงมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของชุมชนในสังคมนั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าปรับตัวในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเป็นพลวัตได้อย่างดี หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดระเบียบชีวิตครอบครัวและความสัมพันธ์ในชุมชน ได้แก่ หลักขรवासธรรม หลักพรหมวิหาร หลักสังคหวัตถุ หลักทิศา 6 นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสร้าง “ความเป็นชุมชนสีเฝ้า” ให้มั่นคง ทั้งในด้านจิตใจ และยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความยั่งยืนของวิถีชีวิตร่วมกันภายใต้กรอบของพุทธธรรม เช่น หลักคตธรรม หลักเนติธรรม หลักสหธรรม หลักวัตถุธรรม การผสมผสานวัฒนธรรม ความเชื่อที่หล่อหลอมเป็นแนวปฏิบัติที่ช่วยผู้คนในสังคม และชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกันก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน จึงถือเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญ และควรค่าแก่การอนุรักษ์ ซึ่งการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นในชุมชนสีเฝ้า

2. อภิปรายผล

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 สภาพการครองเรือนของชุมชนสีเฝ้า พบว่า การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นระเบียบแบบแผนที่ได้รับการยอมรับในสังคม และยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิวาพัชร ฉัตรเท (2561 : 8) พบว่า การสร้างสัมพันธ์ภาพในการครองเรือนของคู่ชีวิตเชิงพุทธ เป็นปัจจัยพื้นฐานของการส่งเสริมชีวิตครอบครัวให้มีคุณภาพควรประกอบด้วยความรักอย่างมีเหตุผลมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพรรณิ เหลือบุญชู (2541 : 159) พบว่า

สภาพการครองเรือนของชุมชนสี่เผ่าเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นระเบียบแบบแผนที่ได้รับการยอมรับในสังคม และยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอธิการจำรัส จารุธมโม และคณะ (2566 : 869) พบว่า หลักคำสอนสำหรับผู้ครองเรือน เพื่อเสริมให้มีความสุขในชีวิตยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม การพัฒนาด้านจิตใจ และเป็นปัญหาต่อสังคมในยุคปัจจุบันในการครองเรือน เช่น ฆราวาสธรรม (หลักสำหรับผู้ครองเรือน) สังคหวัตถุ (หลักการสงเคราะห์ผู้อื่น) หลักพรหมวิหาร 4 (หลักการส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจ) และ หลักทศ 6 (แนวทางการปฏิบัติต่อบุคคลในทิศต่าง ๆ ของชีวิต) เป็นต้น

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 2 รูปแบบการครองเรือนของชุมชนสี่เผ่า พบว่า การครองเรือนเป็นรากฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติ รูปแบบการครองเรือนจึงมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ของแต่ละเผ่า เช่น ภาษา วัฒนธรรมอาหาร การแต่งกาย และพิธีกรรม ผ่านกิจวัตรในครัวเรือน ภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระใบฎีกาสุภัทร์ ปภสสุโร (ภะคะวา) (2562 : 8) พบว่า การนำเอาหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ เพื่อให้ผู้ครองเรือนได้นำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538 : 1 - 2) พบว่า การครองเรือนหรือการดำเนินชีวิตตามรูปแบบที่ต่างกันไปตามท้องถิ่นเชิงพุทธ โดยมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเชื่อ คำสอนในศาสนา กลอบายในการดำรงตนในชุมชน จนกลายเป็นภาพรวมที่เกิดจากความเชื่อที่ถูกผสมกลมกลืนไปกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน และเกิดค่านิยมของชุมชน จึงมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของชนเผ่าต่าง ๆ ภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนา เช่น หลักกตัตถธรรม (คุณธรรมในการดำรงชีวิต) หลักเนติธรรม (กฎหมายและระเบียบสังคม) วัตรธรรม (สิ่งของและสภาพแวดล้อมที่สะท้อนวัฒนธรรม) และสทธรรม (จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม)

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 3 นำเสนอรูปแบบการครัวเรือนภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธ พบว่าเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเน้นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วสะท้อนให้เห็นถึงการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่ไปกับการปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสสังคมร่วมสมัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ตฤณสิษฐ์ จิตโชติ และ ธัญลักษณ์ มูลสุวรรณ (2567 : 169) พบว่า อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรูปแบบของกระบวนการทำรำ ดนตรี และเครื่องแต่งกาย เพื่อแนวทางในการสร้างสรรค์ในบริบทของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ส่วย เขมร ลาว เยอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปริดา (2561 : 159 - 160) พบว่า การสืบทอดประเพณี พิธีกรรมตามความเชื่อในฮีด 12 โดยมีประเพณีบางอย่างที่ยังคงได้รับการอนุรักษ์รูปแบบวิธีการ และกระบวนการบางอย่างเคยเลือนหายไปจากท้องถิ่นแล้ว แต่ยังสามารถรื้อฟื้นขึ้นมาปฏิบัติไม่ได้อีกครั้ง ประเพณีบางอย่างได้รับการปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการตลอดจนถึงวัตถุประสงค์ของพิธีกรรมเพื่อให้งานให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1.1 สำหรับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลของชุมชนสี่เผ่าไปใช้เป็นงานวิจัยทุนทางวัฒนธรรมให้มีคุณค่า และสร้างประโยชน์แก่การเผยแพร่ให้ถึงครัวเรือนในรูปแบบที่เหมาะสมและเป็นตัวอย่างแก่จังหวัดอื่น ๆ

1.2 สำหรับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลด้านอัตลักษณ์และวิถีความเป็นไทยของชุมชนสี่เผ่าไปใช้เป็นกลไกในการออกแบบแนวทางการอยู่ร่วมกันภายใต้วัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงพุทธ อันจะส่งผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในด้านอาหารท้องถิ่น ภาษา และการแต่งกาย เพื่อสร้างคุณค่าให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 ชุมชน 4 เผ่า ได้แก่ กูย เขมร ลาว และเยอ สามารถนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจในรูปแบบการครองเรือนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ตลอดจนใช้เป็นต้นแบบในการอนุรักษ์และพัฒนาวิถีชีวิตภายใต้แนวคิด “วัฒนธรรมสี่เผ่า” ให้สอดคล้องกับยุคสมัย โดยไม่ละทิ้งรากเหง้าแห่งอัตลักษณ์ของตน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาคตินิยมที่ก่อให้เกิดกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันร่วมกับชุมชนอื่นในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อให้เห็นความแตกต่างด้านวัฒนธรรมสี่เผ่า (กวย ลาว เขมร เยอ) จังหวัดศรีสะเกษมากขึ้น

2.2 ศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันร่วมกับชุมชนอื่นในต่างจังหวัด เพื่อให้เห็นความแตกต่างด้านวัฒนธรรม สี่เผ่า (กวย ลาว เขมร เยอ) ชัดเจนขึ้น

2.3 ศึกษาการดำรงชีพตามหลักศาสนาในแต่ละชาติพันธุ์เดียวกัน เพื่อให้เห็นความแตกต่างด้านวัฒนธรรมสี่เผ่า (กวย ลาว เขมร เยอ) ชัดเจนขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ขอขอบคุณวิทยากรผู้ร่วมสนทนาประกอบด้วย 1) นายสุเพียร คำวงศ์ นักวิชาการปฏิบัติการวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ 2) ผศ.ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ และ 3) นายฉันทพงษ์ สารรัตน์ สังกัดหน่วย สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ตลอดจนเพื่อนร่วมงานทุกคนที่ได้อำนวยความสะดวกในการใช้พื้นที่และเครื่องมือสำหรับการดำเนินงานวิจัยจนทำให้งานวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2538). *วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน*. โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต.
- ตฤณสิษฐ์ จิตโชติ และ ธัญลักษณ์ มูลสุวรรณ (2567). ปีใหม่สี่เผ่าไทยศรีสะเกษ : อัตลักษณ์นาฏกรรมชาติพันธุ์ในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์. *วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 8(3), 168 - 179.
- ธีระพงษ์ มีโธสง. (2551). *มิติทางศาสนาและปรัชญาของโลก*. โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.
- นริศรา กรุดนาค, นิภาวรรณ เจริญลักษณ์, วงษ์สิริ เรืองศรี, และ ภักพร เจริญลักษณ์. (2568). การบูรณาการหลักฆราวาสธรรม 4 เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทกลุ่มชาติพันธุ์ จังหวัดราชบุรี. *วารสารมานุษยวิทยาพุทธ วัดวังตะวันตก*, 10(1), 159 - 172.
- ปราโมทย์ ภักดีนรงค์ และ เทพทวี โชควสิน. (2550). บทสัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม : เราจะคงความเป็นไทยในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างไร. *Suranaree Journal of Social Science*, 1(2), 105 - 111.
- พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อกคณโณ) และ สมชาย เบ็ญจวรรณ. (2564). จิตอาสาพลังบวก ชุมชนคุณธรรม กระบวนการในการขับเคลื่อน ด้วยพลังบวรรูปแบบการสร้างความเข้มแข็งมั่นคงมั่งคั่งยั่งยืน ภายใต้สถานการณ์ภาวะวิกฤติการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*, 4(2), 115 - 125.
- พระครูสุเทพสาครคุณ (สุนนท์ เพชรเลื่อน), ขอบ ดีสวนโคก, วิมล ชนะบุญ, และ บุญเกิด พิมพ์วีระเมธากุล. (2544). *มรดกไทยอีสานฉบับสมบูรณ์*. คลังนาธรรมชาติ.
- พระบัญชา สยุมจิตโต (อัครชาติ), สุทัศน์ ประทุมแก้ว, และ พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ. (2566). การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพุทธของชุมชนชาวกูย อำเภอลำดวน จังหวัดศรีสะเกษ. *วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์*, 8(1), 907 - 908.
- พระใบฎีกาสุภัทร์ ปภสโร (กะคะวา). (2562). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสำคัญของฆราวาสธรรม ๔ ในการเสริมสร้างสันติสุขสู่ชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม* [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเสกสรรค์ ฐานยุตโต (ศรีทน). (2568). *สภาพการครองเรือนของชุมชนสี่เผ่า* [ภาพถ่าย]. การจัดเก็บส่วนบุคคล.

- พระอธิการจรัส จารุธมโม, นคร จันทราช, และ สิบปีมงคล ป้องภา. (2566). การศึกษาแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสาร. มจร อุบลปริทรรศน์*, 8(1), 865 - 874.
- พิเชษ สายพันธ์. (2556). *เอกสารประกอบสัมมนาวิชาการ ประจำปี 2556. อีสาน ลาว ขแมร์ ศึกษาในกรอบประชาคมอาเซียน Isan-Laos-Khmer Studies in ASEAN Community*. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ไพฑูรย์ มีกุล. (2559). ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 3(2), 1 - 32.
- ณัฐวิทย์ บุญยวุฒิปรีดา. (2561). การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้ของพระสงฆ์พัฒนา [วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิตไม่ได้อัปเดตพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศิวาพัชร ฉัตรเท. (2561). *การสร้างสัมพันธ์ภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำลี รักสุทธี. (2549). *อัตชีวประวัติของสิบลี. พ.ศ.พัฒนา*.
- สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระธชชัย ฐิตโสภโณ, และ พระกัญจน์ กนตธมโม. (2561). ศึกษาภูมิปัญญาการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ. *รายงานการวิจัย*. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุพรรณิ เหลือบุญชู. (2541). *ดนตรีละศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.